

# נחלת אבות

”עֲטֹרַת זְקֵנִים בְּנֵי בְנִים

וְתִפְאֶרֶת בְּנִים אֲבוֹתָם”

[משלי יז, ו]

”וְחֶסֶד ה' מֵעוֹלָם וְעַד-עוֹלָם עַל-יִרְאֵיו

וְצַדִּיקְתּוֹ לְבְנֵי בְנִים:

לְשִׁמְרֵי בְרִיתוֹ

וּלְזִכְרֵי פְקֻדָּיו לַעֲשׂוֹתָם”

[תהלים קג, טו-יח]

מתוך דברי תורה

שנמצאו בין ניירותיהם

של סבא שלמה וסבתא שושנה ספיר

עריכה: ברוך ספיר

אלול ה'תשפ"ד

ניתן להעתיק, לפרסם, להאיר ולהעיר.

ברוך ספיר, רח' טל חרמון 10, גבעת רש"י, קדומים 4485600

טל. 052-4086808 / baruch20@gmail.com

## מעין הקדמה: "בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת" (משלי יט, יד)

ביאור הגר"א:

"כי שלושה דברים צריך האדם: דירה, צרכיו ואשה. כמו שנאמר: 'די מחסורו אשר יחסר לו'. ואמרו חז"ל: די מחסורו- זה הבית. אשר יחסר- זה מטה ושלחן (צרכו). לו- זו אשה.

בית וצרכיו יכול אביו להנחילו, ויכול להרבות לו כבוד ביתו והונו, וזה שאמר בית והון נחלת אבות, אבל אשה משכלת אין ביד אביו להנחילו, אלא ומה' אשה משכלת.

והענין: 'בית' הוא מצות עשה ומצות לא תעשה, כמו שאמר: 'בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן' (משלי כד, ג), שהשמאל הוא הסעד לימין בכל מקום, וכן אמרו: 'כל היושב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה'. ו'הון' הוא תורה, כמו שנאמר: 'זבדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים' (משלי כד, ד). וכתוב בזוהר שאברהם דרגא דחכמה, יצחק בדרגא דתבונה, ויעקב בדרגא דדעת.

וזה שנאמר: 'בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת', כלומר שיעשה מעשים טובים על ידי שכל, והוא שישים עיניו בכל דרכיו, וזה שנאמר 'בכל דרכיך דעהו' (משלי ג, ו).

מפשוטו של מקרא נראה כי שלמה המלך רצה לומר שקיימת הבחנה גם בתוך קנייניו הגשמיים של האדם בין כאלה אשר ניתן להנחילם לבניו, ולכן ישנה משמעות רבה לעמל האבות והישגיהם ביחס לנקודת הפתיחה של הבנים, כגון הבית וההון, לבין 'קנין' נוסף של האדם - האשה, שאף שגם הוא שייך לחייו הגשמיים, ביחס אליו אין אפשרות לאבות להנחיל במאמציהם לבניהם את האשה המשכלת, אלא מאת ה' היא.

הגר"א מחדש לנו כי הבחנה זו קיימת גם בקנייניו הרוחניים של האדם. אמנם, אין נראה שאב יכול ממש להוריש לבנו את המדרגה הרוחנית שרכש במעשה מצוותיו, ואף לא את החכמה

שרכש בתלמוד תורתו. ובכל זאת אומר לנו הגר"א כי מעשה המצוות, הן 'עשה' והן 'לא תעשה', ואף קנין התורה הם שייכים לתחום שהוא 'נחלת אבות', הלא הם אברהם, יצחק ויעקב, אשר קנו לזרעם את המידות של החסד לקיום מצוות עשה, והגבורה לשמירת מצוות לא תעשה והדעת לקנין התורה.

רבי מנחם מנדל משקלוב צירף לביאור פסוק זה, את ביאורו של הגר"א לפסוק נוסף בספר משלי 'בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך' (משלי ג, ו), אשר מחדש עוד בענין זה. וכך היא תמצית דבריו בתוספת ביאור:

'דע ה' ו' - זו היא המשימה המוטלת על האדם, אשר מצווה 'השכל וידוע אותי' - בקיום מצוות ותלמוד תורה. אך ליישר אורחותיו - זה איננו ביד האדם, אלא 'הוא יישר אורחותיך' - הצירוף של ה' ו-ו', המייצגים את תלמוד תורתו של האדם ושמירתו את המצוות, עם הא' שהיא הנקודה הפנימית אשר מנחה אותו לכוון אורחותיו לדביקות אמיתית באלוקיו, הוא רק מה'. וזו גם כוונת הפסוק שלפנינו, המלמד כי רק 'מה' אשה משכלת'.

הגר"א מבאר כי ישנו הבדל בין מדרגת הנפש והרוח, אשר השגתה היא בידו של האדם, להשגת מדרגת הנשמה, היא ה'אשה המשכלת', שתופיע ותיישר את אורחותיו בעולמו.

כאשר באים אנו לעסוק בתולדותיהם של אבותינו - אלו מעשיהם הטובים, ובדברי תורתם. מרגישים אנו כי אוחזים אנו בידינו נחלה מסויימת אשר מורשה היא לנו מאבותינו. אכן ישנם דברים אשר בהם 'האב זוכה לבן...' כדברי רבי עקיבא במסכת עדויות (ב, ט. וראה גם אבות ו, ח). מתוך כך מבינים אנו ש'חייב אדם לומר: מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי?'<sup>1</sup> כי אמנם ישנה מדרגה מסויימת של מעשים אשר הם 'נחלתנו', בהיותם מורשת אבותינו.

אולם, יחד עם זאת, מבינים אנו כי רק אם נלך באמת ובתמים בדרכם, לדעת את ה' בכל דרכינו, אז יש לנו תקוה כי 'הוא' יישר אורחותינו. כי 'מה' אשה משכלת'.

<sup>1</sup> תנא דבי אליהו פרק כה.

סבא הרב יהודה הלפרין

## קריאת 'שמע ישראל' - 'בינו שנות דור ודור' דרשה לבר המצווה של אבי מורי פסח אליהו ספיר

הורי ואורחינו היקרים.

בראותי לפני את כל הקהל הנכבד שנענה להזמנת הורי היקרים, והואילו לבוא להשתתף בחגיגת בר המצווה שלי, הנני מרגיש כי דבר מה גדול ורב ערך יתרחש אצלי היום. אני יוצא מגבול הילדות ונעשה לאיש ואני מקבל עלי עול מצוות וקיום חוקי התורה, וכיום אני חבר מלא שוה זכויות וחובות לעם ישראל, ומי שרוצה בזכויות צריך למלא את החובות.

המצווה הראשונה החלה על הנער בהגיעו לבר מצווה היא מצות קריאת שמע שעליו לקרוא בערב הראשון שבו נעשה לבר מצווה. המצווה השנייה בבוקר היא הנחת תפילין שבהן מונחות פרשיות קריאת שמע.

בפרשת קריאת שמע גלומה גם דרכו של כל איש מישראל במשך כל ימי חייו. עיקר העיקרים של קריאת שמע היא מסירות הנפש לקדוש ברוך הוא, לתורתו ולמצוותיו. אין מסירות נפש לחצאין, לכן כתוב בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, היה מוכן למסור את הכל לשם קיום התורה. לא קל להגיע למדרגה זו, לכן מצווה התורה להורים 'ושננתם לבניך', לא לימוד סתם אלא לשנן. ללמד ולחזור וללמד עד שהבן יהיה מוכן למסירות נפש. והלאה: ודברת בם בשבתך בביתך ובכל בדרך ובשכבך ובקומך - בכל התנאים צריך ללמוד תורה, וחינוך הילדים ולימוד התורה קיים את עם ישראל במשך אלפי שנות קיומו. כתוב בספר יהושע בפרק א, פסוק ח? הקב"ה אומר ליהושע 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה'. 'אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי, במסכת מנחות דף צט: 'אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים 'והגית בו יומם ולילה'. וקשה להבין

איך אפשר בקריאה של כמה רגעים לקיים 'והגית בו יומם ולילה'. אבל אפשר להסביר את המשמעות העמוקה של מאמר זה אחרי שנעמוד על סוד קיומו של עם ישראל בכל הדורות, והוא הקשר ההדוק בין האבות והבנים.

מצד אחד האב מצווה 'ושננתם לבניך', מצד שני הציווי לבנים, בספר דברים פרק לב כתוב 'זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך זקנך ויאמרו לך'. צריכים ללמוד מן ההיסטוריה של עם ישראל, ואם אנחנו רוצים לדעת את ערכה של פרשה קטנה זו פרשת קריאת שמע בחיי עם ישראל, די לנו להזכר בתקופה לא רחוקה ממנו. היתה תקופה לפני יותר ממאה שנה, כשהקיסר ניקולאי הראשון מלך רוסיה פקד לחטוף ילדי ישראל מגיל שבע ומעלה ולמסור אותם לצבא למשך עשרים וחמש שנה. הילדים הפעוטים הללו שקראו להם 'החטופים' היו על פי רוב מדלת העם, לא הספיקו ללמוד תורה, לא תנ"ך, לא תלמוד. גם לקרוא לא ידעו כהוגן. איזה רכוש רוחני לקחו אתם לדרכם הארוכה, מלאת הסבל? רק את פרשת 'קריאת שמע'. ההורים האומללים בבואם להפרד תוך בכיות ויללות מבניהם היקרים בקשו מהם לשמור על קריאת השמע בבוקר ובערב. ופרשה קטנה זו נתנה להם כח לסבול ולא להכנע למפקדיהם בצבא ולמחנכיהם האיכרים שאצלם שיכנו אותם. גלמודים בסיביר הרחוקה, אלפי קילומטרים מביתם, עמדו בגבורה נפשית נגד מעניהם. קבלו מכות ולא אכלו חזיר. קבלו מכות ולא השתחוו לצלם, כשלקחו אותם לכנסיות שלהם בעל כרחם. יום יום אמרו להם לבדם או ביחד עם עוד ילדים בגילם את פרשת קריאת שמע, לא חודש אחד לא שנה אחת, אלא עשרים וחמש שנים עמדו בגבורה עילאית ושמרו על מה שידעו מהיהדות. איזה עם בכל הדורות העמיד ילדים גיבורים כאלה? ובחזרם אחרי עשרים וחמש שנה לביתם או השתכנו בערים הגדולות, יסדו בתי כנסת מיוחדים בשבילם והמשיכו לחיות חיים יהודיים שלמים. כעת אנו יכולים להבין את דברי רבי שמעון בן יוחאי שהוא בעצמו מסר את נפשו על לימוד התורה וקיומה כי פרשה זו שקולה כנגד כל התורה.

זכינו בעזרת ה' למדינה עצמאית והשנה אנו חוגגים את שנת העשור לקיום המדינה ולנצחון ישראל על כל שונאיו. ומה

מאושרים אנחנו ילדי ישראל בארץ שאנו יכולים להתחנך ברוח התורה וללכת בדרכיה מבלי לפחד ממי שהוא.

יודע ומכיר אני כי לא קל לנער דתי החי בתנאים הנוכחיים בעיר גדולה בארץ ללכת בדרכי התורה, כפי שהוא מתחנך. מרגיש הוא בכל שהוא פונה כי איננו יכול להיות דומה לשאר הילדים הסובבים אותו, הן בחצר והן ברחוב. הוא לובש אחרת, הוא אינו יכול הכל, מה שילדים אחרים אוכלים נוסף על זה שהוא צריך לברך לפני האוכל ואחריו. בשבת איננו יכול ללכת לאן ששאר הילדים הולכים, איננו יכול להשתתף אתם במשחקהם בשבת.

אבל הפסוק הזה צריך לעמוד תמיד נגד עינינו: 'בינו שנות דור ודור'. הסתכל בדורות הקודמים, איך הם סבלו עבור יהדותם מהגויים ולא נכנעו.

ובחבשו את הכיפה הסרוגה המבדילה אותו משאר הילדים הוא נזכר בסיפור הידוע בדבר היהודי שחטא למלך, שחרצו את דינו שיעבור בין שתי שורות חיילים האוחזים מגלבים בידיהם, ובעברו קיבל מכות מהחיילים. כמובן שמיהר לעבור בין השורות בכדי להפטר מהר מן היסורים. ופתאום נדהמו החיילים המרביצים בו במרץ. היהודי חוזר לאחוריו. מקבל מכות וחוזר. מה קרה? במרוצתו איבד את הכיפה, והוא הולך חזרה לחבשה.

הכיפה היא רק סמל. סמל ליראת אלקים של היהודי החובשה אבל גם בעד סמל צריך למסור את הנפש, כמו שמוסרים את הנפש במלחמה בכדי להציל את דגל הגדוד.

ובזכרו את הסיפור הזה הוא מתמלא גאון ושמחה שהוא זכה להתהלך בכיפה בארצנו האהובה והעצמאית. הוא יכול להתנהג לפי רוח התורה בכל שטחי החיים כפי שחנכוהו הוריו ומוריו בידעו שבהתנהגות מופתית זו הוא רוכש רגש של כבוד והערצה ליהדות הדתית.

וכשנתנהג ככה תתקיים בנו הברכה האחרונה בפרשת קריאת 'שמע' 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ'. אמן ואמן.

אני מודה להורי היקרים על מסירות נפשם אלי במשך שנות חיי,  
ואני מבטיח להם שלא אאכזב אותם, ואשאר כל ימי חיי בן נאמן  
לעם ישראל לתורתו ולמולדתו.

כן אני מודה למורי ומחנכי שליווני והדריכוני עד כה ולקרובי  
ולאורחינו הנכבדים שבאו להשתתף בשמחתי ובשמחת הורי יחיו.

סבא שלמה ספיר

## מחברת דרשה לבר מצוה

לא ידוע מתי נכתבה, עבור מי, ואם נאמרה בפועל (אפשר שנכתבה לקראת בר המצוה של אבי, ונגנזה עם קבלת הדרשה שכתב הסבא יהודה. אם כן, אף מזה עצמו יש ללמוד שכשם שיש שכר על הדרשה, יש שכר גדול גם על הפרישה...)

מורי ורבותי המכובדים...

...יום גדול ונכבד הוא לי היום הזה. הוא הגדול והנכבד בכל ימי חיי אשר עברו עלי עד כה.<sup>2</sup> כי ביום הזה התרוממתי פתאום ועליתי למדרגה גדולה ונכבדה, למדרגה גבוהה ורמה: נעשיתי "בר-מצוה"!

"בר-מצוה" – הוה אומר "בר-דעת"!

עד היום נחשבתי עוד על פי דין תורתנו, לקטן שאינו בן דעת ופטור מן המצוות. והיום הזה גדלתני התורה והרימתני למעלת אדם בן דעת החייב בכל המצוות.

"בר-מצוה" – הוה אומר בר-אחריות!

עד היום נחשבתי לקטן, שלא הוא אחראי על מעשיו אלא אביו, ואם הוא עושה מעשים שלא כהוגן לא הוא נענש עליהם, אלא אביו שלא חנכו כהוגן. והיום כבר בך אבי: "ברוך שפטרני מענשו שלזה", והרי אני בעצמי אחראי כבר מהיום על מעשי.

<sup>2</sup> הערת עורך: ראה זוהר חדש (מהדורת הסולם) פרשת בראשית מאמר ב' תוצא הארץ נפש חיה אות תטז - תיז: 'רְבִי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, זְמִין לְמַאֲרֵי מַתְנִיתָא לְמִיכַל בְּסַעוֹדָתָא רַבָּה דְעֵבֵד לְהוּ, וְחָפָא כָּל בֵּיתָא בְּמַאֲנֵי דִיקָר, וְאוֹתִיב לְרַבָּן בְּהַאי גִיסָא, וְהוּא בְּהַאי גִיסָא, וְהוּא קָא בְּדַח טוּבָא. אֲמַרו לִיה מַאי בְּדִיחוּתָא דְמַר בְּהַאי יוֹמָא דִּין מְשַׁאֲר יוֹמִין. אָמַר לְהוּ, דִּיּוֹמָא דִּין נְחָתָא נְשָׁמְתָא קְדִישָׁא עִילָאָה, בְּאַרְבַּע גְּדִפִין דְחִינְתָא, לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרִי, וּבְהִילּוּלָא דָא, יְהֵא לִי בְּדִיחוּתָא שְׁלִימְתָא'. [תרגום: רשב"י הזמין לבעלי הברייתא לאכול בסעודה הגדולה שעשה להם. וכסה כל ביתו בכלים יקרים, והושיב החכמים מצד זה, והוא בצד זה. והיה בשמחה רבה. אמרו ליה מאי וכו': אמרו לו מה היא השמחה של אדוננו ביום הזה יותר מבשאר הימים. אמר להם, ביום הזה ירדה נשמה קדושה עליונה בדי' כנפי החיה, אל ר' אלעזר בני. ובסעודה זו תהיה לי שמחה שלמה.]

"בר-מצוה" – הוה אומר: "איש יהודי"!

יצאתי היום מכלל "ילד", ובאתי לכלל "איש", ולכלל "יהודי". מהיום הזה הנני כבר "איש יהודי" לכל דבר שבמצוה, "איש יהודי" לכל דבר שבקדושה, "איש יהודי" לכל חובה אנושית ויהודית. מהיום הזה הנני כבר "אדם מישראל", בן מבוגר לעם ישראל, שותף אחראי לתורת ישראל, חבר שוה לכל ישראל - שוה לזכויות ושוה לחובות.

וידוע אני מה רבות הן החובות שהוטלו עלי מהיום: יודע אני מה רבות הן חובותיו של אדם מישראל, המוטלות עליו מטעם תורת ישראל. אבל חביבות עלי החובות האלה ובשמחה אני מקבל אותן היום על עצמי. חביבות הן עלי, מפני שלא הטילן הקדוש ברוך הוא עלינו אלא מתוך חיבתו לישראל, כמו שאמרו חכמינו ז"ל במסכת מנחות: "חביבין ישראל לפני הקב"ה לפיכך סבבן במצוות". נעימה לי ההכרה, שהיום הזה הוטלו עלי כל חובות התורה והמצוות, כי לא כ"חובות" אני רואה אותן לעצמי, אלא כזכויות, שהרי התורה והמצוות הן "זכות" לישראל, כדברי רבי חנניא בן עקשיא (שאנחנו אומרים בסיום כל פרק) במסכת אבות: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות".

ואמנם גדולה היא הזכות, שהגיעה לעם ישראל ע"י התורה והמצוות. שכן התורה ומצוותיה צרפו את מידותיו של ישראל, זככו את רוחו, טהרו את נפשו ועשוהו ל"עם סגולה", ל"גוי קדוש", ל"עם חכם ונבון", אשר אור הדעת והתבונה נגה עליו, בעת שכל גויי הארץ היו עוד הולכי-חשכים, תועי-לבב, נבערים מדעת ושקועים בחלאת הגסות והבערות. לעם אשר לימד את כל עמי תבל לעזוב את אמונות הבל תעתועים ולהכיר אלקי אמת ואורחות צדק ומישרים. גדולה הזכות שהגיעה לעם ישראל ע"י התורה והמצוות, שכן התורה ומצוותיה שמרו על קיומו במשך אלפי שנות נודדיו, אחדו אותו בכל ארצות פזוריו, נתנו לו עוז ותעצומות לשאת את כל מצוקות גלותו הארוכה והאימה והצילוהו מכליון ומאבדן. במשך אלפי שנים שאפו עריצי גויים להכחיד את ישראל מגוי, תחת רדפו טוב חרשו עליו רעות, תחת אשר האיר את מחשכי נפשם התאמצו להחשיך עליו את עולמו. תחת אשר נתן להם את האמונה באל-חי זממו לקחת ממנו את

נפשו ויתנכלו אליו להמיתו. בכל מקום ובכל זמן רבו רודפיו וצרייו אשר אמרו להשמידו מתחת שמי ה', אך לא הצליחו ולא יכלו לו כי תורת ה' אשר אתו היתה לו למעוז ולמשגב, אשר בו התבצר ונמלט ממזימות אויביו ומנכליהם.

אכן גדולה ונפלאה, נעלה ונשגבה היא אותה הזכות שזיכה הקב"ה את ישראל בהרבותו להם תורה ומצוות, ואני הנני שמח כיום ומאושר, שגם אני נעשיתי שותף בזכות הזו לכל ישראל מהיום וזה, שבו גדלתי והייתי לאדם מישראל המזוכה בתורה ומצוות.

והנה המצוה הראשונה, שפתחה לפני את שערי הזכות הזאת היא מצות התפילין, שזה כחודש ימים אני מתחנך בהנחתן. מצות התפילין היא המקדמת ראשונה את פני הנער הישראלי המגיע לגיל בר-מצוה. היא המחנכת אותו ומכשרתו לקראת שאר כל המצוות. היא המשמשת לו סמל להתבגרותו הדתית. ולמה נבחרה לכך דווקא מצות תפילין? מפני שמצוה זו היא סמל לכל המצוות, היא סמל ההתקשרות של היהודי לכל עיקרי היהדות.

דבר זה מתבאר לנו מתוך טעמי המצוה הזאת וכוונותיה, המפורשות בתורה ובדברי רבותינו ז"ל. בתורה נקראות התפילין בשם "אות". בכל ארבע הפרשיות המונחות בתוך התפילין נאמר: "והיה לך לאות על ירך". הרי שכל תכליתן של התפילין היא להיות לאות, לסימן ולסמל. הסמל הוא סימן מוחשי הבא לרמז על רעיון מופשט. הסימן הזה נעשה בכונה, להפנות את הלב אל הרעיון המרומז. הסמל עשוי להחדיר ללב ולהעמיק בנפש את הכרת הרעיון המסומל, את הוקרת ערכו ואת הרצון והשאיפה למלא את דרישותיו. כך, למשל, היו נוהגים נביאי ישראל לעשות לעיני העם מעשי סמל שונים, סימנים מוחשיים מתאימים. ברצותם לעורר את לב העם אל הרעיון שהתכוונו להשמיע באזניו. אולם, אם הסמלים ההם היו פשוטים, מקריים, מעשיים, דרושים לשעתם, שבאו לסמל רק רעיונות פשוטים ודרושים לשעתם, הרי התפילין הם סמל עליון, נשגב ונצחי, לרעיון עליון נשגב ונצחי.

התפילין מסמלות את הקשר ההדדי הנצחי שבין היחיד מישראל לעמו, שבין עמו לאלוקיו, לתורתו ולמצוותיה.

על התקשרותו של היהודי לעמו ולאלוקיו, המסומלת במצות הנחת תפילין, מעידה הפרשה הקטנה שבתוכן, המתחילה בקריאת "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". פתח הכתוב בציווי יחיד: "שמע", וסיים בכינוי רבים: "אלוקינו" (ולא בכינוי יחיד: "אלוקיך") – ללמדנו שקריאה זו באה לעורר בלב היהודי את הכרת שותפותו לעמו המאוחד באלוקיו ואת הקשר ההדדי שבין שלשתם. ועל התפילין בתור קשר לסמל ההדדי הזה רמזו גם חכמינו ז"ל באמרם במסכת ברכות (בבלי ברכות ו, א), שגם הקב"ה, כביכול, מניח תפילין שבהן כתוב: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". כונת הדברים היא, כי בשעה שישראל מניחים תפילין, שהן עדות לישראל על התקשרותם זה לזה ועל התאחדות כולם יחד בקב"ה, הרי גם הקב"ה כביכול, מניח אז תפילין, כלומר, גם הוא מעיד על התקשרותו אליהם. ומכלל "הך" אתה שומע "לאו": אם ח"ו ישראל מבטלין מצות הנחת תפילין, הרי הם גורמים לבטול הנחת תפילין גם אצל הקב"ה, כביכול. כלומר, אם הם מנתקים את הקשר שבינם לבינו, הרי גם הוא מנתק את הקשר שבינו לבינם.

שתי פרשיות נוספות בתפילין מעידות שמצות הנחת תפילין היא סמל ההתקשרות לכל התורה, סמל ההתקשרות לכל המצוות. שכן הפרשה הראשונה - פרשת "קדש" יש בה קבלת עול תורה, כי בפרשת קדש נאמר: "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, למען תהיה תורת ה' בפיך", ומשלימה אותה הפרשה האחרונה - פרשת "והיה אם שמוע", שיש בה קבלת עול מצוות. על קבלת עול התורה שבתפילין דרשו רבותינו ז"ל (מובא בילקוט שמעוני בא רמז רכב): אמר רבי אלעזר: אמרו ישראל לפני המקום: אנו רוצים ליגע בתורה יומם ולילה, אבל אין לנו פנאי. אמר להם הקב"ה: קיימו מצות תפילין ומעלה אני עליכם כאילו אתם יגעים בתורה יומם ולילה". רבי יוחנן אמר: מקרא מלא הוא: "והיה לך לאות על ירך... למען תהיה תורת ה' בפיך". מכאן אתה שומע שמצות תפילין באה להזכיר על חובת תלמוד תורה, ובשעת הדחק היא גם מוציאה ידי חובת תלמוד תורה. והרי שהנחת תפילין היא עדות על קבלת עול תורה.

בפרשה השנייה שבתפילין, בפרשת 'והיה כי יביאך', הדגישה התורה טעם נוסף למצות תפילין, שהיא צריכה להיות לאות

ולזכרון ליציאת מצרים. שכן כתוב בפרשה זו: "והיה לך לאות על ידכה וכו', כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים".

מכל ארבע פרשיות אלו, המונחות בתפילין נמצאנו למדים, שתכליתה של מצות תפילין היא להיות לאות ולעדות על התאחדות ישראל באהבת ה', באהבת המצוות, באהבת התורה ובזכירת יציאת מצרים. והרי שמצות תפילין מסמלת את התקשרותו של היהודי לכל עיקרי היהדות ויסודותיה.

זכירת יציאת מצרים היא עיקר גדול וחשוב ביהדות, וכמה מגופי תורה תלויים בו, כמו השבת והמועדים, שהם כולם "זכר ליציאת מצרים", ועוד הרבה מצוות שהתורה קשרה אותם בזכירת יציאת מצרים, ואפילו הדיבור הראשון מעשרת הדברות מדגיש את העיקר הזה ואומר: "אנוכי ה' ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". וכל כך למה? מפני מה נצטוינו כל כך הרבה על זכירת המאורע ההוא?

שני טעמים לדבר:

ראשית, מפני שיציאת מצרים היתה הכנה לקבלת התורה, וקבלת התורה היתה תנאי ליציאת מצרים. יציאת מצרים היתה הכנה לקבלת התורה, שכן אמר ה' למשה: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה", וקבלת התורה היתה תנאי ליציאת מצרים, שנאמר: "ושמרתם את מצוותי ועשיתם אותם – אני ה', המוציא אתכם מארץ מצרים", ודרשו רבותינו ז"ל: "על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים, שתקבלו את התורה". וכן כתוב: "ויציא את עמו בששון, ברינה את בחיריו, בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו" (תהלים קה, מה).

ושנית, זכירת יציאת מצרים באה לחזק בלבנו את התקוה לחרות בכל עת שנהיה שרויים בגולה. כי חז"ל אמרו: "מתחילת בריאתו של עולם צפה הקב"ה וראה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי" (בראשית רבה ב, ה). וכן דרשו חז"ל על השם "א-היה אשר א-היה" (שמות ג, יד): "אמר לו הקב"ה למשה: לך ואמור להם לישראל: אני הייתי עמכם בשעבוד זה, ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכויות אחרות" (בבלי ברכות ט, ב). כונת הדברים היא: צפה הקב"ה וידע מתחילה, כי גלות מצרים אינה הגלות האחרונה לישראל. צפה וידע כי עתיד

העם הזה לקלקל את מעשיו ולקפח את אשרו וטובו עוד כמה פעמים. עתיד הוא ישראל לאבד את חרותו ולגרום לעצמו עוד כמה גלויות, ולהשתעבד עוד לכמה מלכויות, ואורך הגלות וקושי השעבוד יכולים להביאו פעם לידי יאוש מתוך דאגת כליה וחדלון. ולכן הרבה הקב"ה לצוות את ישראל על זכירת יציאת מצרים, כדי שיהיה זכר המאורע הגדול שהוא קבוע בלבנו תמיד, למען נלמד מן העבר על העתיד, ממה שהיה על מה שיהיה, ובכל עת שעבוד וגלות נאמין בחרות וגאולה. נאמין ונבטח, כי כשם שנגאלנו ממצרים, כך נגאל מכל שעבוד וגלות.

ולפיכך נכלל גם ענין יציאת מצרים בתוך כל עיקרי היהדות, שהתפילין משמשות להם ל"אות" ול"זכרון".

מצות תפילין היא איפוא, עדות על התקשרותו של היהודי לאלוקיו ולמצוותיו, לתורתו ולעמו, לעברו ולעתידו של עמו.

התפילין הן גם אות וסימן לקשר שבין היהודי לארצו. שהרי בשלוש מארבע הפרשיות המונחות בתוך התפילין מדובר על הארץ הזאת כעל ארצו של היהודי, כעל הארץ אשר ה' נתנה לעמו, שכן נאמר בפרשת "והיה אם שמוע" – "הארץ הטובה אשר ה' נתן לכם", בפרשת "קדש" – "הארץ אשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך", ובכך פותחת פרשת "והיה כי יביאך".

התפילין צריכים, איפוא, להזכיר ליהודי, כי הארץ הזאת נתנה לנו, וכי היא שלנו. היא שלנו אפילו בזמן שהיא נמצאת ברשות זרים, שהרי הדין הוא: "קרקע אינה נגזלת", ואינה נקנית בשינוי רשות, ואף לא ביאוש בעלים, כמפורש בתוספות במסכת סוכה דף ל עמוד ב: "דקרקע אינה קנויה לגזלן בשום יאוש, דלעולם היא בחזקת בעלים", וכל שכן אדמתנו, אדמת ארץ ישראל, שמעולם לא התיאשו ממנה בעליה – עם ישראל, שמעולם לא חדל לקוות, להאמין ולבטוח, שיבוא יום והיא תצא מידי הגזלן ותשוב אליו – בודאי שלעולם היא בחזקת בעליה, בחזקת עם ישראל.

התפילין, שהם "אסורים בהסח הדעת", כפי שהורונו רבותינו ז"ל, עשויים לעורר את היהודי, המקיים את מצותם כהלכתה, שלא יסיח את דעתו מכל הדברים הכתובים בארבע הפרשיות שבהם, ובתוך כל הדברים אסור לו להסיח דעתו מהארץ אשר פרשיות

התפילין מעידות עליה, שהיא נתנה לנו, ולא פקעה מעולם זכותנו עליה, אם גם לסטים שכבשוה באו והפקיעוה מידינו. ואם כל יהודי לא יסיח דעתו מזה, שהארץ הזאת לנו נתנה ולנו היא, אז לנו היה גם תהיה!

הרצועות הללו, המקשרות את התפילין לזרועו ולראשו של היהודי, הן מקשרות איפוא, עם זה גם את רוחו ונפשו לכל היקר והקדוש לאומה הישראלית.

ואני בבואי כיום בברית המצוה הזאת, לבי מלא רגשי שמחה על שזכיתי להבין את יקר ערכה, ונפשי מלאה רחשי תודה להורי היקרים והטובים, שלא חשכו נפשם מכל עמל ויגיעה בכדי ללמדני ולהשכילני עד שיכולתי להגיע לידי הבנה זו. והיה זה גמולם מאתי על כל עמלם עלי, כי אתאמץ בכל כוחי לזכור ולשמור בקדושה ובטהרה את הקשר הנעלה הזה, שהמצוה הזאת מסמלת אותו, ואהיה בן נאמן ומסור לתורתנו, לעמנו ולארצנו, כל ימי חיי!

סבא שלמה ספיר

## מגילת רות - סקירה וניתוח ספרותי

### שיעור לקהילה במסגרת תיקון ליל שבועות

הקדמה

רות, אחת מחמש מגילות שבכתבי הקודש. אחת משתי המגילות (רות ואסתר) שצורתן הספרותית - סיפור. אך אופי מיוחד לסיפורה של רות, המתגלה בהדרגה מתוך שמונים וחמישה פסוקים המשובצים בארבעה פרקים.

חוט של חן משוך על מגילה זו, שתכליתה תתברר לנו במהלך שיחתנו. והיתה זו בחינה נוספת לתיקון ליל שבועות. 'התיקון' שבו תנופה מתוך החקירות וההשערות למיניהן.

המטרה הפנימית המאירה את המגילה כולה ושזורה בין התמונות המשובצות בסיפורנו, שהן המדברות לעתים בעד עצמן, ולעתים רק ברמז העולה מבין השיטין, ומביע עצמת הרגשות המפעמים בלב גיבורינו.

בין רות לאסתר

כאמור, מגילת רות הינה אחת משתי מגילות, מתוך החמש שבכתבי הקודש, שצורתן סיפור. המשותף בין שתי מגילות אלה הוא גם בכך ששתיהן מספרות וקריות על שמן של נשים גיבורות - רות ואסתר. כמו כן, שתיהן מתחילות בעת צרה, וצרות שהולכות ומחמירות, אך מסתיימות ב'סוף טוב'.

במגילת אסתר הולכת בת ישראל להיכלו של מלך זר. במגילת רות באה נכריה, בת מלכים לדברי חז"ל, להסתופף תחת כנפי השכינה.

במגילת אסתר כל הסיפור על המונים וגורלו של עם. מגילת רות עוסקת ביחידים (אם כי יש בה תמונות המוניות כמו: 'ותהום כל העיר', 'שדה הקוצרים', 'שער העיר' והזקנים שם. אך גם שם המרכז הוא יחיד אחד).

סיפורה של רות מתרחש באחד הזמנים הקדומים במקרא - 'בימי שפוט השופטים'. אסתר באחד הזמנים המאוחרים - בימי ראשית בית שני.

אך בעוד אסתר מכוונת לספר על ההשגחה העליונה המסבבת הסבות פה למטה.

כל מעשה ההצלה של הקיבוץ היהודי בנכר מצטייר כביטוי המיוחד: 'הקב"ה מקדים רפואה למכה' (פסיקתא זוטא לשמות ג, ה. מגילה יג ע"ב), ואילו ברות עיקרה הגמול המתאים שההשגחה העליונה גומלת על מעשינו פה למטה.

הכל נעשה מתוך רצונו החפשי של האיש העושה, ומלמעלה בא הגמול המתאים. לפי שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ואם חטאו אלימלך וביתו בעזבם את הארץ - לא על פי צו משמים בא הדבר לידי ביטוי חריף באופן שבו נענשו על עזבם נחלתה.

ענין הגמול בולט באופן מיוחד במינו במינו במקרא: 'ויתן ה' לה הריון ותלד בן'. לא מצאנו כן אצל שרה העקרה, ולא אצל חנה ('ותהר חנה ותלד בן'), ואילו ברות ה' נותן לה הריון. גמול לחסדיה הראשונים והאחרונים.

ואם באסתר ההשגחה העליונה מסבבת הסיבות והמעשים הנעשים כאן למטה, הרי ברות ענינה לומר לך: ההשגחה העליונה משגיחה על המעשים למטה וגומלת גמול ראוי.

#### מבנה המגילה

ברות שמונים וחמישה פסוקים בארבעה פרקים, המכילים חמש תמונות מלבד מבוא קצר וסיום לא ארוך.

התמונות:

1. בדרך משדה מואב.
  2. בשערי בית לחם.
  3. עם הקוצרים בשדה בועז.
  4. בחלקת הגורן.
  5. בשער לפני זקני בית לחם (עם הגואל).
- המבוא - הירידה, סיבותיה ותוצאותיה.

הסיום - עשרה דורות מפרץ עד דוד.

#### הדמויות במגילה

האישים המרכזיים בסיפור המגילה הלא הם, רות, נעמי ובוועז [כשערפה והגואל מופיעים ברקע בתפקידי משנה, להבלטת הדמויות המרכזיות]. בהן נתמקד במהלך הדברים, במהלך פריסת היריעות במגילה ככתבה וכלשונה.

#### מאפיינים ספרותיים

אעפ"י שאין עניננו בצד הספרותי הטהור, קשה לנו להמנע מציון הפרטים הספרותיים המאפיינים סיפור טוב:

- א. עלילה מרתקת, לפחות מושכת; לפיכך צריך שהפתיחה היא מן המעורר סקרנותנו ורצוננו לשמוע עוד. כשהארועים העיקריים באים בזה אחר זה, ללא הפסקות גדולות מדי, לשמירת המתח במידה הנכונה של גאות ושפל והתקדמות מהירה ואיטית בחילופין. כשמתחילות כל שהיא היא התבלין שאין לסיפור קיום בלעדיו.
- ב. המבנה; מאוזן שבו יש שיווי משקל בין התמונות הבודדות המתחלפות בקצב ובאורך המתאימים.
- ג. הרקע; אין עלילה יכולה להתרחש בחלל ריק, כי אם ברקע חברתי מסוים. תיאור נאמן ומעורר אסוציאציות לדברים מצויים שהם חביבים על השומע. זאת יחד עם חידוש במשהו להארת הדברים הידועים באור חדש.
- ד. דמויות; על האישים להיות מובנים ומוסברים. שנוכל להאמין במציאותם בתוכנו. מחד עליהם להיות מיוחדים ושונים, למעלה או למטה מן המצוי. הסיפור האמנותי מושך חיותו מן הנפשות הפועלות, מגילויי אופיין, ומדרכי התגובה והפעולה הנובעים ממנו. עם כל יחודם של הגיבורים, אנו נמשכים אחר הגילויים מפני שאנו מרגישים שהם נוגעים בנו. בכל בני אדם יש מן המשותף. מה שקורה בהם יכול לקרות גם בנו, ולכן יש בהתנהגותם ובגורלם של הגיבורים הראשיים משום לקח ומוסר השכל. הלקח הוא המלח של הסיפור, וכמוהו מיעוטו ופיזורו יפים. באשר הוא מרוכז מפורש ומובלט מדי, הוא

מכביד. מפריע להנאה שהיא עיקר מטרתנו בסיפור. לעומת זאת, לקח מסותר, שעלינו לגלותו בעצמנו מתוך אופי האישים מעשיהם וקורותיהם, גורם לנו שאנו מחכימים ומתענגים כאחד.

ה. הלבוש הלשוני. על מבחר המילים וצירופיהן, קישוטי דיבור ותבליני סגנון, להיות מותאמים למידות שהזכרנו- העלילה, המבנה, הרקע, האישים ומוסר ההשכל. קשה מאוד להגיע לשלמות בכל אלה, אולם מגילת רות הגיעה מבחינת אומנות הסיפור לדרגת אחת היצירות המושלמות ביותר במקרא כולו.

#### מסגרת הזמן

האם לפנינו סיפור היסטורי? לכאורה סתם סיפור נחמד שווה לכל זמן, אשר אינו המשך לסיפורים קודמים לו, גם לא שער למה שמעבר לו בהיסטוריה, אף כי תוצאותיו אל מלכות בית דוד, אך לא זו תכלית המעשה, כי אם סוף דבר למעשים המסופרים. לא שורש דוד הוא ציר הספר, כי אם אנה פנה שורשה של רות.

הסיפור מותחם בתוך גבוליו בין עצר קצהו האחד בפתיחה, לבין ברכת קצהו האחר עם הולדת עובד, וסדר הדורות מפרץ בן יהודה דרך בועז וכלה בדוד.

#### שיטת תיאור הדמויות

אין לפנינו תיאור המראה החיצוני של הגיבורים. בעוד על האמהות מעיד הכתוב שיפות הן, שותק המספר (שמואל הנביא לפי המסורה) לגבי חיצוניותה של רות. מתכוין הוא אולי להודיע שדמותה הפנימית היא אשר לקחה לבו של בועז.

כאמור, אין הדמות הפנימית של האישים הפועלים מתגלית בבירור מתוך תיאור אפיים או הרצאת מחשבותיהם, כנהוג בסיפורים, כי אם במעשיהם, ובעיקר בדברים - כמו על הבימה.

#### הגיבורים

רות מדברת פחות מן האחרים. אולי לפי שצעירים שתיקה יפה להם, ואשה לא כל שכן, שנאה לה לאשה שתצניע דבריה.

נאום נושאת היא רק פעם אחת, לפני הצעד המכריע בחייה אשר לא ישכח. אך עושה היא הרבה. את עמה היא נוטשת. ובבואה לעיר זרה - היא, האישה הנוכריה, הולכת ללקוט בשדות זרים.

לא קל לנכרי ('נערה מואביה' בפי המשגיח על הקוצרים) לבוא בין הנערים הגסים העלולים להכלימה, והולכת היא - מבלי שנתבקשה, ועובדת חרוצה מאין כמוה - מבוקר ועד ערב. אינה שוכחת להותיר ממאכלה לחמותה, ואין משא שש איפות שעורים כבד עליה.

ואחרון גדול; נשמעת היא למצות חמותה, אף כשציוותה עליה מעשה נועז, ומפוקפק בתוצאותיו, ויורדת אל בועז הגורנה, צפוייה לכלימות ובזו (כשם שנשמע יעקב לאמו והתחזה לעשיו, ומסתכן להיות כמתעתע בעיני אביו).

נעמי. מחד זקנה טיפוסית, פיקחת ומרחיקת ראות, ובעצתה החכמה מבשלת את העלילה (מסבכת הענינים לכאורה) עד הסוף המוצלח.

מאיך, אין נעמי כשאר זקנות (זיקנה עלולה להפוך בן אדם לאנוכי). אין היא חושבת על עצמה, אלא על עתידן של כלותיה הצעירות, ואינה מקבלת קרבנה של רות אלא אחר שראתה שאין מנוס ממנו.

בועז מדבר יותר מהאחרים, שכן איש נכבד הוא הרגיל שדבריו נשמעים. אך בענין האשה אין הוא הפעיל, כי אם נעמי היא המכרעת בדבר. (אף שכבר בפגישתו הראשונה עם רות בלוקטה שדר שלבו לנערה, אולם משהוכרע הדבר ביזמת נעמי, לא ישקוט האיש עד אם ביצע דבריו.)

#### סגנון הסיפור

כולו צניעות והתאפקות. קודם כל מהבחינה הדתית. מגילת רות, כסיפור מעשה יוסף, באה ללמד פלאי ההשגחה. כאשר ביטא זאת יפה המדרש:

'אמר הקב"ה: בועז עשה את שלו, ורות עשתה את שלה.

חייכם, אף אני אעשה את שלי.'

ובצורה דרמטית!!

‘זהנה הגואל עובר אשר דבר בועז’. וכי לאחורי תרעא הוה קאי?

א”ר שמואל בר נחמני: אפילו היה בסוף העולם, הקב”ה מטיס ומביאו לשם. (מדרש רות רבה ד, א)

אך מגילת רות כמעשה יוסף נזהרו מלהטריח את בורא העולם להופיע בעצמו ולתאר דרכי השגחתו. אולם ברור לכל הקורא במגילה: א-להים קרוב לאנשים הפועלים, שכן תמיד הוא לנגדו בצער או בשמחה. אולם אין הא-ל מתערב בעלילה שבסיפור המעשה. כי אם ‘ויקר מקרה בחלקת השדה לבועז’ (ב, ד) לא קשה היה לומר ‘ויקר ה’ לפניה’, אך הוא מתאפק. והתוצאה - אנו מרגישים פלאי השגחה יותר מכל סיפור הנושא שם ה’ ברובו של ספר.

וכן לגבי הצניעות.

יותר משגלה ספורנו בעיני איש ואשה הוא מכסה. כמו בתמונה בגורן; היש תמונה הולמת יותר לתיאור רומנטי מהופעת אשה צעירה אצל הנכבד הכפרי בגורן בלילה? ואילו סיפורנו נשאר מאופק: ‘ויחידד האיש וילפת’. שהרי מה שקרה בין רות ובועז אינו אלא הכנה למטרה הסופית - הקמת זרע למשפחת המת - יורש לנעמי.

למה נכתבה מגילת רות?

א”ר זעירא: מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה, לא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה? - ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים. (רות רבה ב, טז)

בעיקרו של דבר מלמדנו רבי זעירא כלל גדול בחיי האדם, אולי הכלל הכולל כל חיי אדם - ‘כמה שכר טוב לגומלי חסדים’.

אך עדין חזרו ותהו ראשונים ואחרונים על מטרת כתיבתה של רות. אף כי שבעים פנים לתורה, ואפשר שהספר מקרין גם עמדה לגבי השקפות חשובות שלא היו עיקר כתיבתו ולא שימשו גורם לה. כאבן יקרה לעומת זכוכית פשוטה המחזירה קרן אור שפגעה

בה רק פעם אחת, ואילו האבן היקרה תתנוצץ בשלל גוונים בכל אחת מצלעותיה המרובות, וקרן בודדת תוחזר לנו כשפע רב.

דיעות שונות בענין מטרת המגילה

דעת החדשים שענינה פולמוס - נגד מעשי עזרא ונחמיה לטהרת שבי ציון שהרחיקו הנכריות ומואביות בפרט (עזרא ט, ח. נחמיה יג, א-ט) - כאילו אין לנהוג בחומרה בגיורת ולהרחיקה מכלל ישראל. ונהפוך הוא:

- א. היא הנותנת, שמחלון וכליון נענשו ומתו ערירים בארץ נכריה על חטא שחטאו בנישואי תערובת.
- ב. ואף מרות אין ראייה, שכן היא עזבה עמה ואלהיה והיתה לגירת צדק. (ראה אצל סגל ב'מבוא המקרא', עמ' 8-687)
- ג. יתר על כן המעיין במגילה זו יוכח שאין בה כלל נטיה לפולמוס, כי הסיפור הוא אידיליה שכולה שלווה ושלוש. (ראה: קויפמן, תולדות האמונה)

בזוהר חדש, וכן מוזכר בדברי ראשונים, שתכלית המגילה לספר יחוסו של דוד. ובלשון הזוהר חדש: 'ואמר רבי יוסי בן קסמא: תמה אני אם מגילה זו לא באה אלא ליחס זרע של דוד. ר' אליעזר בר' יוסף אמר: להודיע זרע דוד שהוא כסף צרוף.' דעה זו מסתברת שהרי שמו של דוד בחיתומו של סיפורנו. ובחיתומה של פרשת היוחסין הפותחת ב'ואלה תולדות פרץ' (לשון שאינה מצויה אלא כתובה עשר פעמים בבראשית ואחת במדבר) ומונה עשרה דורות מפרץ ועד דוד.

סיפור יחוסו של דוד בא לשכנע מתנגדיו הרבים שלא רק מותר דוד לבוא בקהל, אלא שאבותיו בעלי יוחסין היו, ומתייחסים ישירות לפרץ בן יהודה ולנחשון בן עמינדב הנשיא לשבט יהודה. ייחוסו קרוב - אבי זקנו בועז 'איש גיבור חיל' (רות ב, א) וזקנתו רות אשת חיל היתה: 'כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את' (שם ג, יא).

אולם, אם כך, מה ראה בעל המגילה להדגיש שדוד מלך ישראל החי וקיים לנצח מתייחס לאשה שמוצאה ממואב שעל בניו אמרה תורה: 'לא יבואו בקהל ה' עד עולם... לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם' (דברים כג, ד-ז)?

אפשר שהצדק עם אברהם קריב (בספרו 'שבעת עמודי התנ"ך') שכתב: 'הולדת דוד היא רק סוף דבר למעשים המסופרים בזה, אבל לא תכליתם. דבר הספר לא מאין יצא שורש דוד, כי אם אנה פנה שורש רות.' כלומר, סיפור חייה של רות אינו רק אמצעי לפאר מגילת יוחסין של דוד, אלא חשוב הוא בפני עצמו. והדעה הקרובה לפשוטה של מגילה, שדוד - גמול הוא לרות. יותר מן הדעה שייחוסו של דוד הוא המטרה.

'חסד' - מילת המפתח במגילת רות

המסקנה אפוא, מסתבר שתכלית כתיבת המגילה כדברי רבי זעירא, שלא נכתבה המגילה לפסוק ספקות בהלכה שהתעוררו בחיי העם, ולא להכריע במחלוקות שחלקו דורות (שיש בה הלכות מתנות עניים, גאולה וייבום, וממנה למדו חז"ל הרבה הלכות גירות, נישואין, קנין וכו') אלא ללמדנו הכלל הכולל בחיי אדם, שהוא חובתו לגמול חסד עם זולתו.

שלוש פעמים באה המילה 'חסד' במגילה. פעם ברישא, בדרך ממואב לבית לחם - 'עשה ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים'. פעם שניה במציעא 'ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים'. ופעם שלישית בסיפא 'ברוכה את לה' בתי, היטבת חסדך האחרון מן הראשון, לבלתי לכת אחר הבחורים'.

תמיד מתלווה לחסד ברכת ה'.

ולא נתכוין רבי זעירא למתנות העניים שמקיימים אנשי בית לחם ובוועז, עם העני הגר והאלמנה (שלושתם ברות מצויינות). כי עליהן מצווים ישראל ועומדים, והרי הם בכלל איסור והיתר בהגדרתו שם. מסתבר שרבי זעירא התכווין לחסד, שאינו נובע מקיום הדין, אלא ממעשה של לפנים משורת הדין דוקא, וכהגדרתו של הרמב"ם, ש'חסד' הוא הטבה במי שאין לו חיוב עליך כלל. על כן נקרא גם כל טוב הניתן ע"י הקב"ה 'חסד'.

מעשי החסד של רות:

א. דבקותה בנעמי אף שמות בעלה פטר אותה מזיקה לחמותה.

ב. לא הסתפקה בחסד של אמת בקבורת בעלה (כערפה), ומתגירת גיור של אמת מתוך ידיעה ברורה שסיכוייה למנוחה בית אישה קלושים ביותר. גם מתוך דברי נעמי וגם מתוך שההלכה על היתר נשים מואביות, כנראה, היתה עדין רופפת בידיהם של חכמי ישראל, ודברי הגואל 'פן אשחית נחלתי' יוכיחו.

ג. הליכתה ללקוט כאחת העניות, וביחוד הליכתה במצות נעמי מתוך נאמנות לבעלה המת וצפיות חמותה, והידיעה שעלבונות עלולים ליפול בחלקה.

ד. רות שאינה 'שומרת יבם' יכולה להינשא לכל איש, אבל הולכת להנשא לבועז, שזקן היה על פי המסורת. ('בתי' הוא קורא לרות) ואומר לה בועז: 'היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל אם עשיר'

ונחזור ונציין את ריבוי מעשי חסד שלפנים משורת הדין, המלווים את סיפור המגילה כולה. הן בשעת קיום מצוות מתנות עניים, והן בשעת קיום מצוות גאולה. ומסתבר שגם עושה החסד, גם עושה הרע באים על שכרם. אלימלך ומשפחתו שעזבו אחיהם ברעב - הוא ובניו מתו בנכר. נעמי שכולה חסד, זוכה לשוב למולדתה, ולשית בחיקה את בנה של 'אמה של מלכות'.

סבתא שושנה ספיר

## 'בהעלותך את הנרות' - על הארה והוראה

ראשי פרקים לשיעור למורים, י' סיון ה'תשמ"ט

'בהעלותך את הנרות'

המנורה בעלת שבעת הקנים היוותה סמל לעם ישראל לדורותיו. לאחרונה, בהשראת נבואתו של זכריה, אשר אותה אנו רואים מתקיימת לעיננו, היתה המנורה גם לסמלה הרשמי של מדינת ישראל המתחדשת, סמל לאור, לאחדות ולשלום.

סמל לאור-להארה: נאמר 'בהעלותך את הנרות', ומפרש רש"י עפ"י חז"ל: 'צריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה'. אין עליה ואין אור אלא בלהב העולה מעצמו, להב המתפשט ומקיף, סובב עולם ומלואו ומפיץ אור לרבים.

זו האש הנצחית, זו האש אשר ציווה משה לאהרון.

סמל לאחדות: 'אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות'. רש"י על הפסוק מבאר: 'שלושה המזרחיים פונים מול האמצעי, וכן שלושה המערביים...' - כולם מכוונים למרכז אחד. השפת אמת מוסיף: 'בהעלותך' היינו 'בהתעלותך' - כשאתה מתעלה יחד עם הנרות ובאמצעותם. בכל לב ולב מישראל יש ניצוץ מאור התורה, וצריך אך ורק להדליק את האור והשלהבת עולה מאליה. לגלות את הניצוצות השונים ואת אחדותם - זהו תפקידו של הכהן בימים ההם, ושל הרבנים והמנהיגים, ואני מוסיפה, המורים - בזמן הזה.

סמל לשלום: אהרון הכהן משמש כאן גם כדוגמה ומורה דרך, שנאמר: 'ויעש כן אהרון, אל מול פני המנורה העלה נרותיה'. אומר רש"י: 'להגיד שבחו של אהרון שלא שינה'. יש שפירשו, שאין הכוונה רק שלא שינה ממצוותו של משה בהדלקה, אלא שאע"פ שנתעלה אהרון במעלה עליונה, שנכנס לפני ולפנים - לא שינה מדרכו שלו, ונשאר כמקודם, מעורב בין הבריות, ומשכין שלום בין אדם לחבירו ובין איש לרעהו.

'אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות'

ועוד בנושא שבעת הנרות, יש מפרשים שיש כאן כוונה לשלימות האדם במידותיו. אנשי כנסת הגדולה תיקנו לנו לומר בתפילת שמונה עשרה בברכת השלום: 'ברכנו אבינו כולנו יחד באור פניך, כי באור פניך נתת לנו תורת חיים, אהבת חסד, צדקה, ברכה, ורחמים, חיים ושלום. שבעה דברים נתנו לנו באור פני ה', וכנגד שבעה דברים אלה תיקן שבעה קני המנורה, להשפיע על ידיהם שבע המידות הנפשיות הנ"ל, כי נמשלו נפשות לנו, והכהן המדליק צריך לכוון בכל נר בהדלקתו לאחת משבע מידות הנ"ל. על פי הפסוק: 'אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות' נוכל לומר שהכוונה היא כי כל הנרות יחד יוצרים שלימות אחת, שלימות היחיד במידותיו ואחדות העם.

'וזה מעשה המנורה'

עד כמה מסמלת המנורה את שלמות ואחדות העם נוכל ללמוד ממעשה המנורה: 'וזה מעשה המנורה מקשה זהב, עד ירכה עד פרח מקשה היא'. דורשי רשומות אמרו שזה לסמל ולאות על אחדות ישראל, על הטובים והרעים, החשובים והפשוטים - כולה מקשה אחת.

ובצדור המור: לא יתכן להעלות הנרות להאיר אור לישראל רק אם הם באחדות מלאה: עד ירכה - אלו פשוטי העם. עד פרח - אלו הנכבדים. כולה כאחד מקשה זהב - יחד שבטי ישראל, ללא כל פירוד כלל ועיקר. ואמנם, ביטוי זה חוזר שנית - 'מקשה היא'.

'ישמע חכם ויוסף לקח'

ויתכן כי אנו המורים המחנכים חובה עלינו להדליק את השלהבת הגדולה ולחנך לשלימות היחיד במידותיו, לאחדות העם לכל גווניו, וללכת בדרכיו של אהרון הכהן ולחנך לאהבת השלום בין אדם לחבירו, בין חלקי העם ובינינו לבין שכיננו.<sup>3</sup>

<sup>3</sup> על אחד הפתקים בין ניירותיה של סבתא שושנה ז"ל מצאתי את השורות שלהלן, שאולי נכתבו לצורך אחד משיעוריה: יום אחד ראיתי שאין שלום ביני ובין העולם,



---

התבוננתי יותר וראיתי כי אין שלום ביני ובין בני עירי,  
התבוננתי עוד יותר וראיתי שאין שלום ביני ובין בני ביתי,  
ראיתי כי אין שלום אפילו ביני ובין אשתי,  
ואז ראיתי כי אין שלום ביני לבין עצמי.